

Gales Europako alde zeltaren barruan dago, Britainiar Irletan, Irlanda eta Ingalaterraren artean.

Herri txikia da, baina ikusgarria, alde batean mendiak eta kostaldean lautada eta bailarak dituen. Klima epela eta hezea du.

Bertako oinarri industrialak bide ematen ari zaio zerbitzuen arloaren eta goi mailako teknologiarik loturiko jarduerak produktiboen inguruan antolatutako ekonomiarik.

Català

Galego

Euskara

Elsässisch

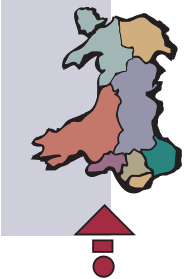
Hizkuntza eta Historia

**Egoera
Soziolinguistikoa**

Hizkuntza politika

Legeak

Penrhos Feilw
Harriak zutik
(K.a. 2000)

Hizkuntza eta
Historia

Egoera
Soziolinguistikoa

Hizkuntza politika

Legeak

Gales herrialdeak Britainia Handiko irlako zatirik txikiena hartzen du, mendebaldean; mugak ditu Ingalaterra ekialdean eta Irlandako Itsasoa mendebaldean. Britainia Handia Britainiar Irletako bat da, haien barruan sartzen baitira Irlanda, Eskozia, Ingalaterra eta Gales, hala nola beste irla txiki batzuk. Galesek 23.450 Kmazalera hartzen du eta haien bi heren mendiek, itsasoz gainetik 1.070 m altuerarekin, eta goiko aldeko otalurrek hartzen dituzte. 2.856.000 biztanle ditu eta haien % 20 galeseraz mintzatzen dira. Biztanleriaren laurden bat, gutxi gorabehera, Galestik at sortu da, gehienak Ingalaterran, eta Galesen sortu direnen portzentaia berdintsua herrialde horretatik ateratzen dira, gehienak Ingalaterrara.

Batasun sentimendua badago ere, “we” kolektiboan ikusten baita, VI. mendean Saxoniak Britainia Handia inbaditu zuenetik, XVIII. mendera arte ez da sentimendu hori nazionalismo modernoan sartu, orduan eman baitzitzaion garrantzi politikoa. Garai hartan diseinatu zen bandera nazionala, hondo zuri-berdean herensuge gorria duena; garai hartakoak dira baita himno nazionala, “Nire Gurasoen Lurra”, eta kultur ohitura eta erakunde batzuk ere, besteak beste “Eisteddfod” izenekoa, bardo eta musikarientzako lehiaketa sistema bat.

Nant Bochllloyd

Hizkuntza eta
Historia

Egoera
Soziolinguistikoa

Hizkuntza politika

Legeak

XIX. mendean zehar inkonformismo politika bat garatu zen, Ingalaterrako Elizarekin gatazka bat sortu zuena; horren ondorioz, politika liberala ezarri zen, finkatutako ordenaren aldeko politika kontserbadorearen kontra zegoena. Erakunde nazional batzuk eratu ziren, hala nola Galesko Liburutegi Nazionala, Aberystwyth-en eta Galesko Museo Nazionala, Cardiff-en.

XVIII eta XIX. mendeetan, gehien bat nekazaritzaren inguruan antolatzen zen ekonomia, ekonomia industrialaren adibide goiztiar bilakatu zen. Baliabideen iturri inportanteak bihurtu ziren ekonomiaren oinarri, hala nola kalitate handiko ikatza, kantitate handietan esportatu zena eta metalurgiaren eta altzairuaren industriak egiteko balio izan zuena. Garapen hori Galesko hegoaldeko haranetan eta ipar-mendebaldeko meatze alde txikietan gertatu zen.

Llugwy.
S.S. on North

Hizkuntza eta
Historia

Egoera
Soziolinguistikoa

Hizkuntza politika

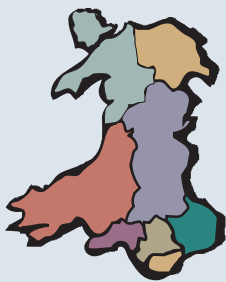
Legeak

Galesko iparraldeak antzeko garapena izan zuen, arbel-ateratzeari lotua. Sozialismoak eta sindikatuak funtsezko papera bete zuten industri-alde horietako langileen bizitzan. Kultur jarduera ugariko aldeak ere baziren, abesbatzen eta antzeko jardueren inguruan eratuak eta, horietako asko, talde inkonformistek lotuak.

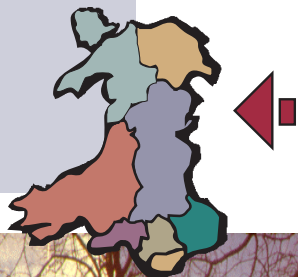
Azkeneko urteetan, Galesek berregituratze ekonomikoko aldi bat izan du eta horren ondorioz, desagertu egin dira lehen sektoreko ia jarduketa guztiak eta haien ordez, zerbitzuen sektorekoak eta goi mailako teknologiako muntaiarako plantak jarri dira. Garapen horrekin batera, handitu egin da emakumeen zeregina ekonomian. Jarduketa horietako asko Cardiff hiriburuaren inguruan gertatzen dira, bertan baitago Museo Nazionala, hala nola Rugbyko Estadio Nazionala. Orain gutxi egindako erreferendumean, herrialdea gobernatzeko Asanblada bat, demokratikoki hautatua, osatzea erabaki da. Asanbladak Cardiffen izango du egoitza ■

Cymraeg

Hizkuntza eta Historia

Galesko Museo
Nazionala. Cardiff

Català

Galego

Euskara

Elsässisch

Llandeilo zubia eta
Dinefwr gaztelua.
J.M.W. Turner

Erromatarren
konkista baino lehen

Erromatarren
okupazioaren ondoren

Normandiarren konkista

Erdi Aroa

Industri iraultza

XX. mendea

Zaila da galeseraren jatorria zen hizkuntzaz mintzatzen ziren lehenbiziko biztanleak Britainiar Irletan noiz finkatu ziren esatea. Esan ohi da Brontze Aroaren bukaeran, ekialdetik etorri eta hizkuntza zelta batez hitz egiten zuen populazio batek okupatu zituela Britainiar Irlak. Sarrera hori Iberian gertatu zenarekin batera eman zen, K.a. bigarren milurtekoaren bukaeran populazio zelta bat bertan finkatu zenean. Bi kasuetan, badirudi egundoko monumentu megalitikoak eraiki zituztenak ordezkatzera etorri zirela. Populazio mugimendu horiek aurrera segitu zuten erromatarren garaian. Uste horietan gauza bat falta da, alegia, kultura materiala aldatzeak hizkuntza aldatzea ekarri zuela frogatzea, populazio eta kultura bat ordezkatzeko zela teknologia eta kultura desberdinak zituen beste batekin. Ez dirudi migrazio guztiek populazio zelta batean bildutako hizkuntz talde berdinak hartu zituztenik. Halere, dirudienez, horixe zen Britainia Handira ailegatu zirenean erromatarrek aurkitu zuten populazio mota. Oraindik ez dago adostasunik Zeltera-hiztunak Britainiar Irletara K.a. 2.000. urtean edo mila urte geroago ailegatu ote ziren. Modernistak koloreen difusioaz eta desplazamenduaz arduratzen dira, guk aztarna arkeologikoak interpretatzen ditugun bezala.

Era berean, hizkuntz formen aldaketak baino gehiago, eboluzionismoak eta bilakaerari buruzko usteek mugatzen dituzte galesaren geroko interpretazioak. Argi dago erromatarren okupazioaren eraginez, mailegu asko hartu zirela latinetik. Dena den, ez dirudi herriguneetatik at bizi zen populazioak latinez hitz egiten zuenik, hori izan arren Eliza Kristauaren hizkuntza, ezarri zenetik. K.a. V. mendean erromatarrak erretiratu zirenetik aurrera, onartu ohi da hizkuntza zelta bakar bat bazela, “British” izenekoa, aldaketa prozesuan zegoena. Hizkuntza fenomeno soziala dela onartu ondoren, halabeharrez galdetu behar dugu zein zen antzeko hizkuntzaz mintzatzen zen britainiar populazio hori eta zer ezaugarri politiko zituen gizarte hori gobernatzen zuen instantziak. Esan ohi da erromatarren legearen menpeko lurraldea zela hau eta horrek ekuaziotik at uzten du Britainiar Irletako zati handi bat. Orduan sortzen da hizkuntza bateratu hau hainbat aldaeratan zatitu zela defendatzen duen argudioa. Nolanahi ere, ohartu behar dugu argudio hori mugatzen dutela hizkuntza eta historiari buruz daukagun ezagueraren ezaugarri eta mugek eta iritzi guztiak horixe direla eta ez besterik, iritziak, garai jakin batean gertatutakoaren aurkezpena baino gehiago, interpretazio bat direnak. Era berean, galeseraz idatzitako lehenbiziko poesia VI. mendearen bukaerakoa dela erreibindikatzeko duen iritzia ere zalantzan jarri behar da. VIII. mendean agertu ziren galeserazko aurreneko testu fidagarriak ■

Lore eskaintza Archdruoid-i

K. o. V. mendearen hasieran erromatarrek joan ondoren, lurraldeko monarkia batean eta oinordekotzako sistema hierarkiko batean oinarritutako gobernu sistema zaharra berrezarri zen Galesen. Erromatarren okupazioaren garaian, Irlandako kolonizatzaileek Galesko alde batzuk hartu eta Ogam eskuizkribua ekarri zuten. Galesko iparraldean Eskoziako zeltek ordeztu zituzten eta Galesko leinu nagusia osatu. Litekeena da hori berremigrazio bat izatea, erromatarren konkistaren garaian Eskoziara joandakoek egina. Erromatarren okupazioan, armada inperialeko kide asko alemanak ziren, eta erretiratu zirenean, inbasio anglosaxoniarrak handia gertatu zen gaur egun Ingalaterra den alde horretarantz. Kondairak dioenez, inbasio horren kontra borrokatu zen Galesko burua, Arturo Erregea. VII. mendearen hasierarako, mugak gaur egun daudenak ziren eta zeltera-hiztunek ekialderantz joan behar izan zuten. IX. mendeko literatur tradizio poetikoaren zati handi bat garai horretako atsekabeen islada da. Inbasio horren eraginez, galeserak hiztunak hiru taldetan banatu ziren, gaur egun Gales, Cornwall eta Eskoziako hegoaldea osatzen dituzten aldeetan kokatuak, hain zuzen. Gales eta Eskozian zeudenek euren buruari Cymry esaten zioten, eta euren hizkuntzari Cymraeg, "Combrogî" (herrikidea) hitzetik zetorrena. Hego-mendebaldean, kornualleserak XVIII. mendera arte iraun zuen eta gero berreskuratu da. Eskozian, Strathclyde-ko erresuma 1018. urtean konkistatu zen. Galesen eta Ingalaterraren arteko banaketa agerian geratu zen VIII. mendearen bukaeran Offa's Dyke, Galesen luzera osoa hartzen zuen lurrezko hesi bat, eraiki zenean. Galesko garai hartako literaturan ingelesak paganoen antzera agertzen dira, Zelten eta Dublingo bikingoen batasun kristauaren poderioz kanporatu zirenak.

Badaude froga batzuk, Atlantikoaren ekialdeko zerrendan, Iberia eta Britainiar Irlen artean, erromatarrak joan ondoren lurraldeko antolamendu politiko bat bazela egiaztatzen dutenak. Santu zeltak Groenlandiaraino eta, agian, Iparramerikaraino ailegatu ziren beren bidaietan. Eliza zeltak Burdin Aroko gotorleku-mendiska zaharretan agertzen dira askotan, erlijioaren eta kokalekuaren batasunaren seinale. Eliza zeltak zerrenda atlantikoa kontrolatzen zuen Galiziaraino. Hizkuntzalarien ustez, baliteke garai hartakoa izatea Zeltera bi zatitan banatzea: P aldaera eta Q aldaera, eta latina, ordea, XII. mendera arte Erromako Elizatik aparte mantendu zen Elizaren hizkuntza frankoa zen.

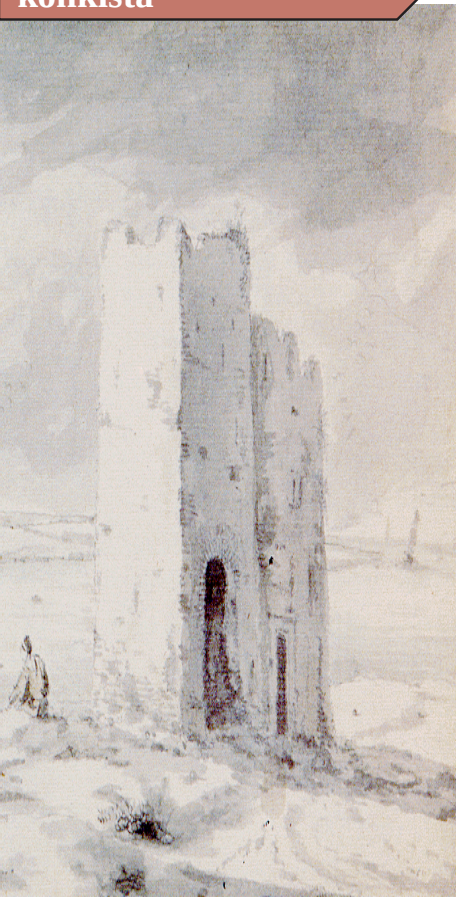
Anglo-saxoniarrak, ingelesen aitzindaritzat hartzen direnek, Britainia inbaditzea, erromatarrak joan ondoren agertu zen botere-hutsuneari lotzen zaio. Britainiarren konkista izugarri lan luzea izan zen, 1282an Normandoek Gales hartu zutenean bukatu zena. Aurretik, Gales hainbat erret-lurraldetan banaturik zegoen eta bertan lurra erabiltzekoaz beste eskubiderik ez zegoen, eta horretarako, denbora jakin batetik aurrera lurralde batean erroturiko leinu batean sortua zela frogatu behar zen. Beraz, denbora, lekua eta pertsona bilduak zeuden existentziaren zentzu berezi batean.

Existentzia horren adierazpenetako bat hizkuntza zen. Galesera erabiltzen zen lege-aferetarako eta ez Latina; lurralde eta gizartearen antolamenduan ere funtsezko zeregina izan zuen eta horrek eragina izan bide zuen hizkuntzaren estandarizazioan eta denontzako literatur formula bat sortzeko. Haren erabilera hedatu egin zen eta gero eta alor gehiago hartu, adibidez, zuzenbidea, poesia, medikuntza, heraldika eta nekazaritza. Poeten garrantziaren poderioz, agintarien laguntzarekin gizartearen maila desberdinak bateratzen zituzten agenteak baitziren, hizkuntza funtsezko elementu bilakatu zen. Eliza ordura arte erlijiotik at mantendu zen tradizio horretan eragina izaten saiatu zen.

Normandiarrek Ingalaterra konkistatu ondoren egoera aldatu egin zen. Galesen eta Ingalaterraren arteko muga sistema feudalaren barruko lurralde ia-independenteetan antolatu zen, eta, bitartean, mendebaldean, Galesek segitu zuen leinuan oinarritutako antolamendu sistemarekin. Kolono ingelesen kokalekuek leku jakin batzuetara baztertu zituzten galesak. Dirudienez, Normandiarren helburua merkataritza eta merkatua kontrolatzea zen, eta ez ziren beren eragina hirietatik at hedatzen saiatu ■

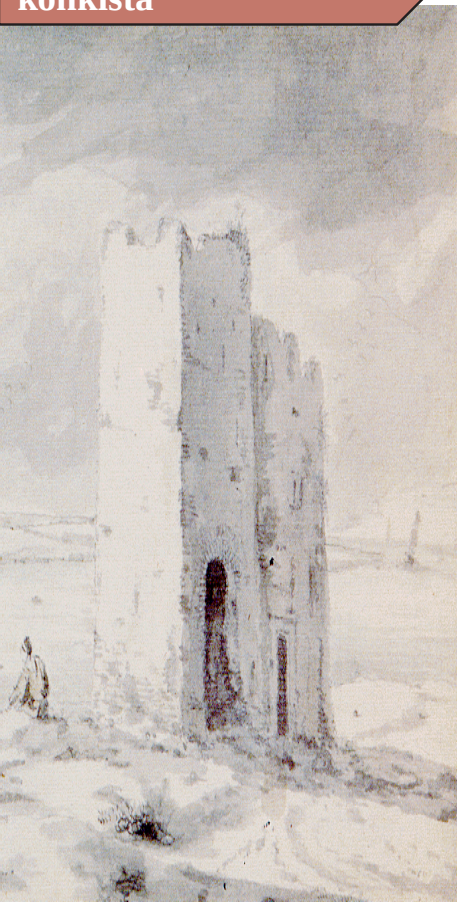

1282an Gales konkistatu zenean, estatutik gabeko hizkuntza bihurtu zen galesera, eta, harrezkero, beheko maila batean egon da. 1542ko Anexio Legeak, Gales eta galesera estatu ingelesaren barruan sartu nahi zituenak, berekin ekarri zuen hizkuntza familia, komunitate eta erlijioaren arloetara mugatzea. Administrazioetik baztertu zen, arlo horretan latina eta ingelesa nagusitu baitziren. Legeak zioenaren arabera, “hemendik aurrera ez da hizkuntza eta legee dagokienez desberdintasunik egongo Galesen eta Ingalaterraren artean”. Batasuna aldarrikatzen bazen ere ondoko esapide honetan: “hizkuntza bateratua adiskidetasunaren lotura eta seinalea da”, galesera herri hizkeren mailara baztertu zen, administrazio publiko eta sozialeko goi mailako esparruan erabiltzeko baliorik gabe. Legearen xedea “Gales barne hartzea” zen, Ingalaterrako erresumarekin bat egitea.

Konkistatik Anexioari buruzko Legea doan epealdian, hiru sistema sozio-ekonomiko edo produkzio sistema eman ziren Galesen aldi berean -aipatu dugun leinu sistema, eredu feudala, non burua ez baitzen galesa eta sistema kapitalista, zeinetan leinuko lurak gero eta maizago gelditzen ziren bertako eraikitzaile pribatuen eskuetan. Aldi berean hiru eredu desberdin horiek egotea gauza ona zen konkistatzaileentzat. Galesak gobernutik eta hirietako burgesiatik at gelditu ziren eta gainera, soberakinak, kanpotarrei saldu behar izaten zizkieten. Soberakin horien balioa atzeritar horien eskura pasatu zen. Hauek ziren galesak biziraupen ekonomikoko egoera batera baztertu zituen sistema baten oinarriak.

Hizkuntza eta Historia

Normandiarren konkista

Nolabait ere, 1542ko Legearen bitartez lortutako batasuna, Galesko legeak kendu zituen arren, onuragarria izan zen, bide eman zielako galesei produkzioarako zuten menpekotasun-sistema utzi eta kapitalismoan sartzeko. Bestalde, Europa osoan bezala, pobrezia sortu zuen, herrilurrak pribatizatu baitzituen eta pertsona askok beren lurrak utzi eta sistema kapitalistaren zerbitzuko langile bihurtu behar izan baitzuten.

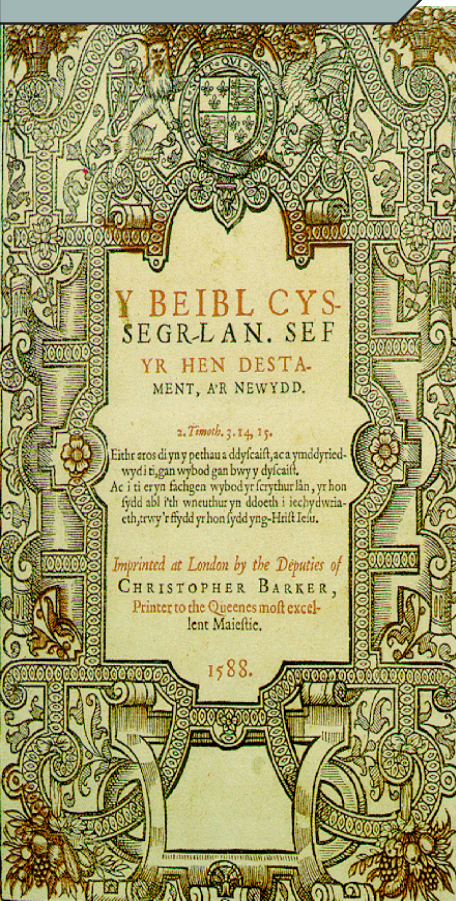
XV. mendearen hasieran ingelesa herri-hizkeren mailatik atera eta legeetan, administrazioan eta gizartearen goi mailako jendearen artean erabiltzeko hizkuntza bihurtu zen. Horrek biziki eragin zuen galeseraren erabilera. Hala Elizarekin zerikusia zuten arazoetan, nola estatuari lotuak ziren horietan, bazen galesera xede ofizialeterako erabiltzeko tradizioa. Zuzenbide ingelesa sartzearekin batera, eskribau profesionalak agertu ziren, praktika ingelesak imitatzen zituztenak. Etxalde kapitalistak sortzeko asmoz lurrak pilatzeko joera gero eta handiagoarekin batera, XV. mendearen bukaeran, Galesko aristokrazia txikiak ingelesa menperatzeko beharra izan zuen.

Morrontza ekonomiko hau legeen eta merkataritzaren arloetara eraman zen. Galesera arlo horietatik kentzearen ondorioz, hizkuntzak balioa galdu zuen boterea bilatzen zuten haientzat. Horrek ez du esan nahi galeserari erabat atzea eman ziotenik: erabilgarria zen maila lokal batean, baina baliorik gabe. Belaunaldiz belaunaldi, aristokrazia gero eta gehiago urrundu zen hizkuntzatik, haren hiztunengandik eta haien kulturatik. Ugaritu ziren aristokrazia ingelesarekiko ezkontzak eta Galesko familia aristokratak saiatu egin ziren euren seme-alabak postu garrantzitsuetan kokatzen Elizan, zuzenbidean eta armadan, sistema kapitalista berriaren barruan etxalde eta lurrak pilatzeko xedea bete ahal izateko. Eragin handiko postu horietara ailegatzeko bidea ematen zuen hezkuntza Galestik at ematen zen, Oxford eta Cambridgen ■

Hizkuntza eta Historia

Erdi Aroa

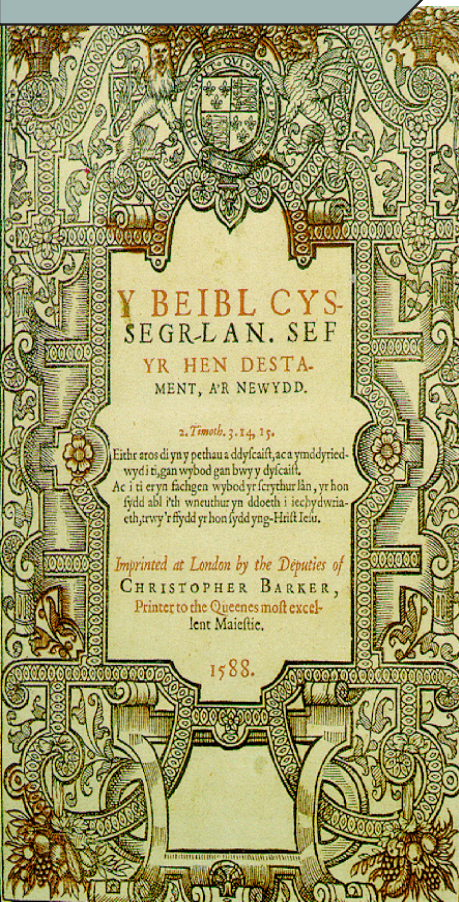
Anexioari buruzko Legearen arabera, ingelesa zen zuzenbidearen arloko hizkuntza eta lanpostu publikoetan aritzea ez zen galeseraz hitz egiten zuten pertsonen kontua. Seguru aski, neurri horien helburua batasun administratiboa lortzea zen eta ez galesera desagertaraztea. Garai hartan gaur egungoa ez bezalako esanahia zuen hizkuntzak: adierazpenerako baino gehiago, irudikapenerako baliabidea zen. Helburua ingelesez hitz jariora zuen aristokrazia sortzea zen, erregearen administrazioarako agentea izango zena. Ingelesa oinarritzko hizkuntza zen bake-epaile eta parlamentuko kideentzat. Baina galesera ez zen horregatik erabat bertan behera utzi. Gainera, galesera-hiztun elebakarraren kopuru handi bat kontrolatzeko, beharrezkoa zen hizkuntza hori jakitea.

Aldaketa horiek pertsona izenetara hedatu ziren. Lurraren jabetza izateko eskubidea lortzeko, belaunaldiz belaunaldi leinua frogatu beharrak Galesko lege-sisteman babesa zuen lekuetan, izenak leinu-izen bihurtu ziren, “ap” forma erabiliz (“-en semea”): Gruffud ap Glyn ap Richard etab. XVI. mendearen erdialdean, eredu hori desagertu zen aristokraten artean, horiek ingeleserazko forma eta deiturak hartu baitzituzten; XVII. mendearen bukaerarako ia erabat desagertu zen populazio osoan.

Galeserarentzako gertaera on bakarra Biblia itzultzea izan zen, 1536an. Ez zen estatu ingelesaren mesede bat izan, baizik eta Elizaren saio bat galeseraz beste hizkuntza batez hitz egiten ez zuen biztanle talde bat kontrolatzeko. Protestantismoaren eraginez, herri-hizkera liturgiako hizkuntza bihurtu zen. Batzuen iritziz, hori Galesen ingelesaz egitea zen. Beste batzuek uste zuten horrek ez zuela zentzurik ingelesez hitz bakar batzuk edo bat ere egiten ez zuen biztanleria batentzat. Galeseraz argitaratutako lehenbiziko liburua, 1547koa, erlijio-testuen bilduma bat izan zen.

Hizkuntza eta Historia

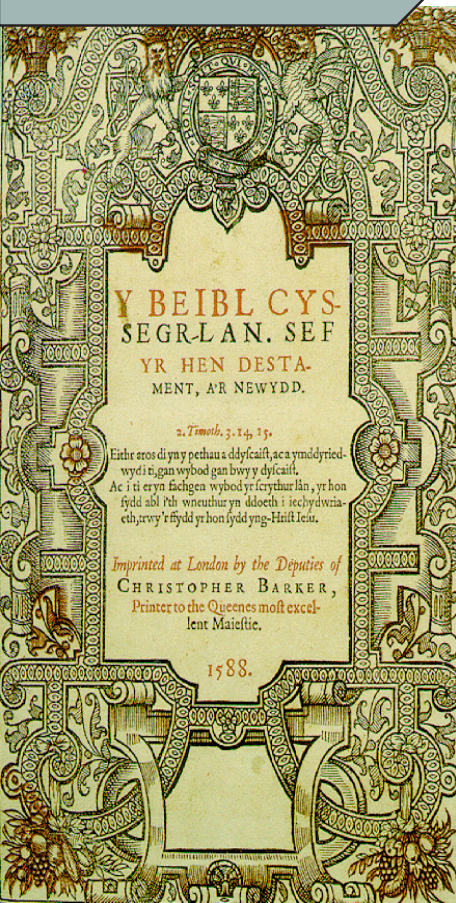
Erdi Aroa

Galeseraz irakurtzeko jarraibideak biltzen zituen. Ondoren, 1551n, Liturgia Anglikanoaren Liburua itzuli zen. Banaketa erlijiosoaren ondorio politikoaren gaineko kezken ondorioz, erlijio-atxikipenari ematen ziztaion lehentasuna eta ez hizkuntzaren arloko arazoei. Hori dela medio, parlamentuak lege bat eman zuen 1563an Biblia eta Liturgiaren Liburua galeserara itzultzeko agindua emateko, eta horren ondoren, dekretu bat atera zuten “galesera ohiko hizkuntza duten aldeetan”, liturgi zerbitzua galeseraz egin behar zela ezartzeko. Helburua ingelesa bultzatzeko bide bat finkatzea zen, testu berean, galeserazko eta ingelesazko bertsioak biltzen zirelako, azken hori ikasteko bidea ematen baitzen horrela. Baina, horren ondorioz, galesera idatziaren forma estandarra finkatzeko oinarriak jarri ziren, arkaikoa izan arren, ahozkotik nahiko hurbil zegoena. Jarraipena eman zien bardoen idazkietan agertzen ziren aurreneko arauak eta jarraipen hori kokatu zuen inprimaketa tekniken garapenari loturiko produkzio masiboaren testuinguruaren barruan. Alderdi batzuetan, garai hartan galeseraren alfabetatze maila oso apala zenez gero, geroko mendeetan eragin handiagoa izan zuen. Galesera izan zen, estaturik gabeko hizkuntza izanik, Erreforma Protestantetik mende batera European Biblia bat argitaratzeko erabili zen bakarra.

Biblia berrikusia latinez idatzitako galeserazko gramatika batekin eta latina-galesera hiztegi batekin batera argitaratu zen, XVII. mendearen hasieran. Errenazimentuko humanismoaren produktua izan zen. Gero ingelesa-galesera hiztegi bat, galeserazko ahoskerarako arauak, galeserazko erreformen bilduma bat eta galeseraren gramatika bat kaleratu ziren. Horien guztien xedea zen galesera ikaskuntza eta erlijiorako tradizio luzeko hizkuntza gisara aurkeztea. Erreibindikazio horrek erreferentzia egiten zion Babelen tesiari, horren arabera galesa antzinakoa baitzen oso, eta pentsamendu purutik oso hurbil zegoen hizkuntza. Eta hori guztia galesera kendu eta ingelesa ezartzeko ahaleginekin batera gertatzen zen.

Garai hartan, galeserak galdua zuen hizkuntza jasoaren maila, galeseraz literatura argitaratu arren. XVII. mendearen bukaeran ere, bazen Galesen galeserazko argitalpenetarako industria bat. Horrekin batera, *Eisteddfod* tradizioa berrezarri zen, poesia eta musikako txapelketa sail bat. 1730.eko hamarkadan txapelketa horiek nahiko jendetsuak ziren.

Aldi berean, inkonformismoa sortu zen Galesko erdi mailako jendearen artean; haietako gehienek galeseraz hitz egiten zuten. Berriz ere agertu zen erlijioa bultzatzeko saioa, jendeari ingelesa irakatsiz. Berriz ere erabaki zen hobe zela galesera erabiltzea. Jakintza Kristaua Bultzatzeko Elkarteak (JKBE) 500 liburu inguru argitaratu zituen 1660tik 1730era, haietako gehienak otoitz-liburuak. JKBEk ikastetxe batzuk sortu zituen galeseraz eta ingelesez irakurtzen irakasteko. Irakasleak Gales osoan barna ibili ziren umeei katixima galeseraz irakurri eta erreztatzen irakasteko. 1731tik 1761era bitarte, ia 1.600 herritako 250.000 ikaslek (garai hartako ia populazioaren erdia) ikasi zuten 3.325 ikastetxetan. Joera horrek, Metodismo Kalbindarrarekin batera, galeseraren inguruan zentratu eta banaketa sortu zuen Ingalaterran kokaturiko Galesko Elizaren eta sekta inkonformisten artean eta banaketa horrek eragiten zituen hala hizkuntza nola erlijio-dotrina. Aldi berean, gizartea ere zatitu zen. Dena den, 1750ean galesera zen herrialdeko elizkizunetan gehien erabiltzen zen hizkuntza (% 80).

Aldi berean, jakintsuak Galesera itzuli ziren, jakinduriaren iturri gisara. Aurreko aldiko kulturaren maila handiagoa erreibindikatu zen. Horren ondorioz, zelteraren filologia konparatua eta antzinako poesiaren azterketa formala sortu ziren. Halaber, Galesko kultura ikertu eta sustatzeko elkarte bat sortu zen Londresen ■

XVIII. mendearen bukaeran, Galesek 489.000 biztanle zituen. 1801ean, 587.000 ziren eta haietarik 470.000 inguru galeseraz mintzatzen ziren. Mendearen erdian 1.163.000 biztanle ziren; dirudienez, 800.000 ziren haien artean galeseraz hitz egiten zutenak. Gorakada horren zergati nagusia Industri iraultzaren eragina izan zen. 1851n, biztanleriaren heren batek bakarrik lan egiten zuen nekazaritza arloan. Sektore nagusia meatzaritza zen, arbel-ateratzea, artilearen lanketa industrialia eta ikatzaren eskualde handia, Galesko hegoaldean. Hurbileko galdategiak munduko handienak bilakatu ziren.

Herrialde industrializatuek migrazio handiak izan zituzten. Eskualde horietara joaten ziren pertsona asko galesera-hiztunak ziren, baserri gorakoak, soldata handiez baliatu nahi zutenak. Baserri giroko eskualde batzuetan, laborari ingelesak jarri ziren haien ordeiz. Bestalde, etorkin asko Ingalaterratik zetozen eta, horrela, mendearen erdialdean, biztanleriaren % 12 kanpotarra zen. Galesera-hiztunen kopuruak behera egin zuen, mendearen hasieran % 80koa baitzen, erdialdean % 67koa eta mendearen bukaeran, % 49koa. Beherakadaren zati handi bat atzerritarren emigrazio handiko eskualdeetan gertatu zen.

Hala baserri giroko eskualdeetan nola industri girokoetan, galesera zen komunitateak bere jardueretan erabiltzen zuen hizkuntza. Horien artean, funtsezko zeregina bete zuten talde inkonformistek. Baserri giroko komunitate askotan bazen lotura bat lurraren jabetzaren eta industriaren artean,

eragin ingeleseko burgesiaren bidez, horiek baitziren nagusiak hala Ingalaterrako Elizan nola Kontserbadoreen alderdi politikoan; aristokrazia hori galeseraz hitz egiten zuten erdi mailako merkatarien kontra zegoen, talde inkonformistak eta, geroago, Alderdi Liberal sortu berria bultzatu zituen erdi mailako jende horren kontra, hain zuzen. Baserritar jabe batzuk behartuta egon ziren Ingalaterrako Elizara joan eta Alderdi Kontserbadoreari botoa ematera. Desadostasun horrek liskar handiak sortu zituen, galeseraren izaera sinbolikoaren inguruan. Azkenean, Alderdi Liberala nagusitu zen Galesen.

Mendearen bukaeran, Alderdi Laboralista eta Sindikalismoa indar handiarekin sortu ziren nazioko eskualde industrializatueta. Herri batzuetan, batez ere enplegu-emaile nagusia konpainia bakarra zen horietan, liskar bat gertatu zen Kaperen eta Sindikatuen nagusitasunen artean. Beste leku batzuetan, ongizatearen paperaren inguruan kokatu zen bi alderdi horien arteko gatazka. Horrek eragina izan zuen eskualde horietako hizkuntzari begira, sindikatuak galesera arbuiazen zuen internacionalismo bat adierazten baitzuten.

Gizarte zibilaren eta estatuaren artean ere liskarra sortu zen. Estatuak ez zen Galesko jendearekin fidatzen, sediziorako indar bat ikusten baitzuen haiengan. Kartismoaren garaian, 1840an, parlamentuko kide batzuek adierazi zuten galesera bere ideologia bildu ahal zuen hizkuntza zela eta, beraz, desagertarazi beharra zegoela. Orobat, aldarikatzen zen galesera, Europako beste hizkuntza minoritario asko bezala, ez zela arrazoiaren eta garapenaren hizkuntza eta, hortaz, traba zela hizkuntza horretan

mintzatzen zen jendearentzat. Derrigorrezko hezkuntzaren sorrera galesera suntsitzeko bidetzat hartu zen. Baina hezkuntza horrekin batera, Igandetako Eskola inkonformistek funtzionatzen zuten eta haietan galeseraz irakurtzen eta idazten irakasten zen. Mende horretan galeserazko prentsa bizkor bat agertu zen, iritzi publikoan eragin handia izan zuena. Garai hartan nazionalismoa pizten hasi zen, alde batetik, galesera-hiztunei buruzko iritzi negatiboaren kontrako erreakzio gisara, eta, bestetik, Europako idazleek, hala nola European 1840an gertatutakoak bultzatuta.

Industrializazioarekin batera gertatu zen berregituratze ekonomikoak berekin ekarri zuen zerbitzuen sektorea Galesko hirietara hedatzea. Horren ondorioz, enpresa ingelesak eta ingelesezko hizkuntz jarduerak ere zabaldu egin ziren. Beraz, ingelesaren aldeko joera bizkorragoa zen hirietan herrietan baino. Jarduera komunitarioetan, batez ere talde inkonformisten inguruan egituratzen ziren haietan, galesera erabiltzen zen, eta merkataritzakoetan, aldiz, ingelesa. Antolamendu ekonomiko berriko ekoizpen bide gehienek jabeak ingelesak ziren eta horrek zereginen banaketa kulturala sortu zuen, lan munduan oso nabaria zena. Gizartearen mugikortasuna murriztu egin zen Galesen eta ingelesa zen prestigioiko hizkuntza ■

XX. mendean aldaketa sakona gertatu da Galesen galeseraz hitz egiten duen taldearen ezaugarrietan. Galesera-hiztun elebakarren kopurua milioi erdikoa zen XIX. mendean eta gaur egun ez da bakar bat ere. Halaber, galeseraz mintzatzen diren biztanleen kopurua erdira murriztu da. XIX. mendean Galesko biztanleria hirukoiztu egin zen eta XX. mendean, aldaketarik gabe mantendu da. Inmigrazioa kapitalaren zirkulazioari lotua dago, hala nola berregituratze ekonomikoaren hedapenari, hori oso handia izan baitzen mendearen hasieran eskualde industrialetan; gero, 1920. urteko beheraldi industrialean eta 1930. hamarkadan, egoera alderantzizkoa izan zen, urte horietan milaka gales beren lurra utzi eta Ingalaterra aldera abiatu baitziren. Baserri giroko emigrazioa mendearen lehenbiziko bi herenen ezaugarria izan zen, nekazaritzaren beheraldiaren, arlo horren mekanizazioaren eta horrek sortutako lan gabeziaren poderioz. 1925etik 1939ra bitarte, 390.000 lagunek utzi zuten Gales. Baserri giroko inmigrazioa, eskualde horiek industrializatzeko Ingalaterrak gerraren ondoren hasitako prozesuaren parte zen, estatua jarduera produktiboa deszentralizatzen saiatzen ari zenean. Gaur egun, bizkortu egin da, alde batetik, leku ikusgarrietan bigarren etxea edukitzeko asmoarengatik, eta, bestetik, baserri giroko ekonomian gertatutako aldaketengatik. 1960an populazioaren % 90 galesera-hiztuna zuten eskualdeetan, gaur egun, bakar batzuk baino ez dira hizkuntza horretan hitz egiten dutenak.

Mende honetan zehar ahalegin etengabea burutu da gizarte jardueretan hizkuntzak duen garrantzia agerian uzteko. Lortutako lehen emaitzak hezkuntzakoak eta komunikabideetakoak dira. Mendearen erdialdean galesera hezkuntzarako hizkuntza bazen ere biztanle gehienak galesera-hiztunak zituzten eskualdeetan, lan gutxi egin zen galeseraz ez zekitenekin eta beste herrialdeetan bizi ziren galesera-hiztunekin. Egoera aldatzeko kanpaina bat abiarazi zen, jende guztiari lehen eta bigarren hezkuntzako galeserazko ikastetxe batetik hurbil egoteko bidea emateko. Erdi mailako hezkuntzako galeserazko lehen ikastetxea 1947an sortu zen. Eskolaurreko ikastetxeen sare bat eratu da hezkuntza maila hori murriztua zuten eskualdeetan. Hasiera batean hezkuntza elebakarra eskaintzen zuten ikastetxeetan, gurasoek gero eta gehiago eskatu dute hezkuntza elebiduna. Hori horrela da galeserak gero eta ospe handiagoa duelako eta enplegu eta gizarte mugikortasunari begira garrantzitsua delako.

Irrati-difusioa, enplegurako sektore handia eta ospe handikoa den aldetik, oso garrantzitsua izan da galesera bultzatzeko. Irratia oso goiz finkatu zen galesera zabaltzeko bide gisara eta galeserazko emisio baten ideia instituzionalizatu eta berehala lortu zuen entzuleria handia. Telebistak ere tresna naturalizat hartu zuen galesera irrati saioen ondoren. Galeserari bere Emisio Kontseilua eman zitzaion 1953an eta horrek beti bultzatu ditu galeserazko emanaldiak.

Hizkuntz talde desberdinek zerbitzu desberdinak behar dituztela aitortzeak bide eman du difusiorako kanal desberdinak sortu eta politika desberdinak eratzeko Galesko hizkuntza desberdinentzat. Cymru irratiak, Galeseko irrati-kanalak, egunean 18 ordu emititzen ditu galesez, astean zazpi egunez. S4C, 1928an sortutako galeseko telebista-kanalak, astean 38 ordu inguru emititzen ditu, Galesen entzule gehien dauden orduetan. Horrek antzerkia suspertu du eta industria osoa baliatu da garapen horretaz.

Aurrerapen horiek eragin handia dute hizkuntzaren ospeari begira. Orain aitortu egiten da galeseraz mintzatzeak ateak irekitzen dizkiela gazteei enplegua lortu eta karrera berriak egiteko, eta, horrela galeseraz ikasi ez zuten guraso askok, batez ere atzerapen aldian dauden eskualde industrialetan, beren seme-alabak ikasteko animatu egiten dituzte. Eskualde horietan, dezente aldatu da galeseraren irudia azken urteotan. Aitzitik, baserri giroko eremuetan badago atzerakada prozesu bat, hor galeserak irudi negatiboa duelako eta emigrazio handia dagoelako, horrela ezkontzak ugaritu egiten baitira hizkuntz talde desberdinetako hitzunekin eta familiak hizkuntza mantentzeko biderik gabe gelditzen baitira ■

